

4369 SAYILI KANUN SONRASI YAP İŞLET DEVRET MODELİNDE VERGİLENDİRME ESASLARI

Yılmaz SEZER*

I- GİRİŞ

Yap İşlet Devret modeli özelleştirme kapsamında kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacıyla getirilmiş; ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılan Özel Bir Finansman modeli olarak tanımlanabilir.

Yap İşlet Devret modeli başta enerji olmak üzere, tünel, baraj ve ulaşım gibi büyük yatırımlar için geliştirilmiş bir finansman modelidir. Yap İşlet Devret modeli kapsamında İdare ile yatırımcı arasında bir sözleşme düzenlenmekte; bu sözleşme ile Devlet sahip olduğu potansiyel rant hakkını bir sermaye şirketine devretmektedir. Bu nedenle de YİD bir imtiyaz sözleşmesi niteliğindedir. Şirket yatırımı kendi imkanları ile gerçekleştirmekte bu yatırımın karşılığı olarak tesisi sözleşme kapsamında öngörülen süre kapsamında kendisi işletmekte bu sürenin sonunda ise idareye devretmektedir.

Uygulaması bir hayli yaygın hale gelen bu modelin vergilendirilmesinde bazı sorunlar yaşanmaktadır. 4369 sayılı Kanun ile bu sorunların bir kısmı giderilmişse de halen devam edenler de bulunmaktadır. Bu yazımızda kısaca YİD modelinin vergilendirilmesine ilişkin esaslar açıklanmaya çalışılacaktır.

II- KUR FARKLARININ DÖNEM KAZANCINA DAHİL EDİLMEMESİ

Bilindiği üzere YİD modeli kapsamında sermaye olarak konulan yabancı paraların, dönem sonunda işletmeye dahil iktisadi kıymet olarak Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen kur üzerinden değerlemesi yapılarak oluşan kur farkları nedeni ile fiktif bir kâr yaratılmış olmakta idi.

Vergi Kanunlarında değişiklik yapan; 4369 sayılı Kanunun 7. maddesiyle getirilen düzenlemeyle ile 29.07.1998 tarihinden itibaren Yap İşlet Devret projelerinde Sermaye nedeniyle lehte oluşan kur farkları nedeniyle fiktif karın oluşumu ve dönem kazancına dahil edilmesi önlenilmiştir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun Yabancı Paralar başlıklı 280. maddesine 29.07.1998 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere aşağıdaki hüküm eklenilmiştir. "3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların

(*) Eski Vergi Denetmeni, SMMM

Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun ve 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap İşlet Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanunda tanımlanan şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paraların sarf edildikleri veya Türk Lirasına çevrildikleri tarihe kadar lehlerine oluşan kur farkları pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilerek dönem kazancına dahil edilmez. Bu karşılıklar sermayeye eklendikleri taktirde işletmeden çekiş ve kâr dağıtımı sayılmaz. Aleyhlerine oluşan kur farkları ise aktifte özel karşılık hesabında tutulur ve gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılır. Leyhte kur farkı ile kapatılamayan tutarlar işi bırakma halinde zarar addolunur."

Yukarıda açıklanan madde hükmü ile Yap İşlet Devret modeli çerçevesinde yapılan yatırımlar teşvik edilmekte ve enflasyona paralel olarak artan döviz kurları nedeniyle gerçekleşmemiş olan karın vergilendirilmesi önlenmektedir.

Lehte oluşan kur farklarının dönem kazancına dahil edilmemesi için;

- Sermayenin döviz olarak konulması (Döviz tevdiat hesabında tutulması),

- Sermaye olarak koyulan tutarın ödendiği tarih ile harcamanın yapıldığı tarih arasında lehe oluşmuş bir kur farkının bulunması gerekir.

Bu şekilde oluşan kur farkı pasifte

bir karşılık hesabında tutulur ve bu karşılık hesabının sermayeye ilavesi dışında kullanılamaz. Ancak aleyhte oluşan kur farklarından mahsup edilme imkanı da bulunmaktadır.

Bu kapsam dahilinde ki şirketlerin sermaye olarak koydukları yabancı paralara ilişkin olarak aleyhlerine kur farkları oluşması halinde ise, söz konusu farklar aktifte özel bir karşılık hesabında tutulacak ve gelecek yıllarda lehlerine oluşacak kur farkları ile kapatılacaktır. Lehte kur farkı ile kapatılmayan tutarlar, işin bırakılması halinde zarar olarak değerlendirilecektir.

4369 sayılı Kanun ile getirilmiş bu uygulama ile sermaye nedeniyle oluşan kur farklarının gelir olarak yazılması engellenilmiştir. Sermayenin döviz olarak koyulması esasına dayanan madde hükmü yabancı sermayeli şirketlere bu konuda bir hareket serbestisi sağlamıştır. Kanun da açık bir hüküm olmamasına rağmen; bize göre madde hükmünden sadece yabancı yatırımcılar değil sermayelerini döviz tevdiat hesabında tutmak kaydıyla yerli yatırımcılar da yararlanabileceklerdir.

III-AMORTİSMAN UYGULAMASI

Bilindiği üzere işletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz iktisadi kıymetler amortisman tabi tutulur. Genel amortisman oranı %20 olarak belirlenmiştir.

Vergi Usul Kanunu'nun Amortisman Mevzuu başlıklı 313. maddesine 4369 sayılı Kanun ile 29.07.1998 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere aşağıda belirtilen hüküm eklenilmiştir. *"İlgili mevzuat gereğince sözleşme süresinden sonra bedelsiz olarak Devlete veya Devletçe tensip olunan bir teşekküle veya belediyeye intikali öngörülen amortisman tabi iktisadi kıymetlerden (sözleşme süresinde yenilenmesi gerekenler hariç), sermayenin veya özel maliyet bedellerinin itfası hükümlerine göre amortisman tabi tutulanlar genel hükümler uyarınca ayrıca amortisman tabi tutulamazlar."*

Anılan maddeye eklenen hüküm ile Yap İşlet Devret modeli çerçevesinde iktisadi kıymetlerin sermayenin itfası veya özel maliyet bedellerinin itfası hükümlerine göre amortisman tabi tutulanların genel hükümlere göre amortisman ayıramayacağı belirtilmiştir.

Dolayısıyla mükellefler için sermayenin itfası esasına göre amortisman ayırmanın alternatif olarak genel esaslara göre amortisman ayırmak esası getirilmiştir. Genel esaslara göre amortisman ayıranlar Sermayenin itfası yoluyla amortisman ayıramamakta; sermayenin itfası yoluyla amortisman ayıranlar ise genel esaslara göre amortisman ayıramamaktadırlar.

Yine aynı şekilde özel maliyet bedeli esasına göre amortisman ayıranlar genel esaslara göre amor-

tisman ayıramamaktadırlar. Bilindiği üzere özel maliyet bedeli, işletmenin kiralamış olduğu gayrimenkulün değerini arttırıcı nitelikte yaptığı harcamaları izlediği bir hesaptır. Bu harcamalar kira süresince itfa edilebilirler. 4369 sayılı Kanun ile Vergi Usul Kanunu'nun 298. maddesinde yapılan düzenleme ile Özel Maliyet Bedelleri de yeniden değerlendirilmiştir. Ancak YİD kapsamında gerçekleştirilen projelerde bir kira sözleşmesi ve kiralama sözleşmesi değildir bu nedenle uygulamada ağırlık kazanan görüş YİD projeleri kapsamında Özel maliyet bedeli esasına göre amortisman ayrılmayacağı yönündedir. Bizim görüşümüz de YİD projelerinde özel maliyet bedeli esasına göre amortisman ayrılmayacağı yönündedir.

Bu nedenle YİD projelerinde genel esaslara göre amortisman ayrılması veya sermayenin itfası esasına göre amortisman ayrılması esaslarından birinin tercih edilmesi gerekmektedir.

IV-SERMAYENİN İTFASI

Sermayenin itfası Yap İşlet Devret modeli için geliştirilmiş bir amortisman ayrılması sistemidir.

Vergi Usul Kanunu'nun Sermayenin itfası başlıklı 325. maddesinde; *"İmtiyazlı işletmelerde, tesisatın imtiyaz süresinden sonra, bedelsiz olarak Devlete veya Devletçe tensip olunan başka bir teşekküle veya belediyeye intikal etmesi im-*

tiyazname gereğinden bulunduğu, imtiyaz mukavelenamesinde de sermayenin itfası için yıllık belli bir nispet veya miktar ayrılması gösterilmiş olduğu taktirde, bu nispet veya miktar üzerinden sermaye itfa olunur." hükmü yer almaktadır.

Sermayenin itfa edilebilmesi için gereken şart, düzenlenmiş sözleşmede sermayenin itfası için yıllık belli bir nispet veya miktar ayrılması olmasıdır. Aksi taktirde sermaye itfa edilemez.

Sermayenin itfasının düzenlendiği madde hükmünde uygulama net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Burada sermaye olarak gerçek anlamda özkaynaklar mı yoksa yatırımın toplam maliyetinin mi kast edildiği önem arz etmektedir. Çünkü YİD kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar büyük maliyetleri de beraberinde getirmektedir. bu projeler özkaynaktan çok borçlanmak suretiyle finanse edilmektedir. Dolayısıyla yatırımların gerçekleştirilmesinde özkaynak oranı düşük kalmaktadır. Bu nedenle sadece özkaynakların itfa edilmesi yatırımcı açısından cazip gelmemektedir. Yatırımın tamamının itfa edilmesi yatırımcı için tercih nedenidir. Ancak bu konuda da kanun hükmünde bir netlik bulunmamaktadır.

İlgili madde hükmünde ki tereddüt sadece bununlada sınırlı kalmamakta; sermayenin nakdi veya aynı olması, taahhüt edilmiş veya ödenmiş olması da madde hük-

münün uygulanması açısından önem arz etmektedir.

V- YENİDEN DEĞERLEME

Vergi Usul Kanunu'nun Yeniden Değerleme başlıklı, mükerrer 298. maddesinde; *"Bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri (İmtiyazlı şirketler hariç; kollektif, adi komandit ve adi şirketler dahil) bilançolarına dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış olup bilançolarının pasifinde gösterilen amortismanları, her hesap dönemi sonu itibarıyla aşağıdaki şartlarla yeniden değerleyebilirler..."* hükmü yer almaktadır.

Yap İşlet Devret modeli çerçevesinde yatırım yapan firmalar imtiyazlı şirket statüsündedirler. Bu kapsamda İdare ve İdare Hukuku esaslarına göre yapılan imtiyaz sözleşmeleri firmaları imtiyazlı şirket statüsüne sokmaktadır. Anılan madde hükmünden de anlaşılacağı üzere imtiyazlı şirketler yeniden değerlendirme yapamazlar. Dolayısıyla Yap İşlet Devret modeline göre yatırım yapan firmalar yeniden değerlendirme yapamamaktadırlar.

4369 sayılı Kanun ile dar mükellefler bu kapsamdan çıkarılmış, onların yeniden değerlendirme yapmalarına imkan sağlanmış, ancak YİD projelerinde yeniden değerlendirme yapma imkanı verilmemiştir.

YİD modeli kapsamında yeniden değerlemenin uygulanamaması; ya-

tırımcıları olumsuz olarak etkilemektedir.

VI- YATIRIM İNDİRİMİ UYGULAMASI

4369 Sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'nun ilgili maddelerinde değişiklik yapılarak yatırım indirimi müessesesi yeniden düzenlenmiştir. Yapılan bu değişiklikler başlıklar halinde aşağıda açıklanmıştır.

a) Yapılan değişiklikle bir sonraki yılda yapılacak harcama tutarı için de cari yıl içinde yatırım indirimi oranında cari yıl kazancında indirim olanağı tanınmaktadır. Bu değişiklik ile fiili harcama esasından vazgeçilerek, yapılması öngörülen yatırım harcamalarında indirimden yararlanmasına imkan verilmiştir.

b) Ticari ve sınai yatırımlar için aranan asgari yatırım tutarı 50 milyar olarak belirlenmiş ve yatırım indirim oranı %40'a çıkarılmıştır. Ayrıca Bakanlar Kurulu 250 milyon US\$'u aşan yatırımlarda %40 oranını %200'e kadar arttırmaya yetkili kılınmıştır.

Ancak YİD projeleri kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar 97/9688 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Özel Önem Taşıyan Sektör Yatırımları" arasında sayılmıştır. Bu yüzden yatırım indirim oranı %100 olarak uygulanmaktadır.

c) Yatırım indiriminin başlangıç ve uygulanma süresi değiştirilmiştir. Yapılan değişiklik ile; yatırım teşvik belgesinin alındığı tarihte beyanname

verme süresi geçmemiş hesap döneminden itibaren başlanır ve indirimden yararlanılacak miktara ulaşınca kadar devam olunur.

d) Daha önce 3 yıl ile sınırlandırılmış bulunan endeksleme sürekli hale getirilmiş bulunmaktadır.

Yap İşlet Devret modeli kapsamında yapılan yatırımlar için yatırım teşvik belgesi alınması şartı ile yatırım indiriminden faydalanılması mümkündür. Özellikle endekslemenin sürekli hale getirilmesi olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Bu uygulamanın yatırım harcamalarını enflasyondan koruyacağı ve teşvik edeceği şüphesizdir. Ancak diğer uygulamaların yanısıra endekslemenin sürekli hale getirilmesinin ne derece etkili olacağı tartışılır.

VII- KREDİ FAİZLERİ VE KUR FARKLARI

Yatırımların finansmanında kullanılan kredilere ilişkin fazi giderleri ile yurt dışından döviz kredisi ile sabit kıymet ithal edilmesi nedeniyle ortaya çıkan kur farklarının nasıl muhasebeleştirileceği konusu 163 Sıra numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile açıklanılmıştır.

Kredi faizlerinin; yatırımların finansmanında sabit kıymetle birlikte amortisman yoluyla itfa edilmek üzere yatırım maliyetine eklenmesi gerekmekte, işletme dönemine ait olanların ise, ilgili yıllarda doğrudan gider yazılması ya da maliyete intikal

ettirilmek suretiyle amortismanına tabi tutulması gerekmektedir.

Döviz kredisi kullanarak yurt dışından sabit kıymet ithal edilmesi sırasında veya sonadan bu kıymetlere ilişkin borç taksitlerinin değerlendirilmesi dolayısıyla ortaya çıkan kur farklarından, sabit kıymetin iktisap edildiği dönem sonuna kadar olanların, kıymetin maliyetine eklenmesi zorunlu bulunmaktadır; aynı kıymetle ilgili olarak söz konusu dönemden sonra ortaya çıkan kur farklarının ise ait oldukları yıllarda doğrudan gider yazılması ya da maliyete intikal ettirilerek amortisman konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.

Ayrıca, 3996 sayılı Kanun'un 12. maddesi ile YİD modeli kapsamında görev yapan şirketlerin; bu projeleri nedeniyle yapacakları iş ve işlemler için damga vergisi ve harç muafiyeti sağlanılmıştır.

VIII- DEĞERLENDİRME

Ülkemizde uygulaması hızla yayılan YİD modeli kapsamında yapılan projelerin idari işlemler kadar yapılan vergisel düzenlemelerle de desteklenilmesi gerekmektedir. İdari iş-

lemler vergisel düzenlemelerle desteklenmedikçe bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü özel sektörde esas olan işletmelerin kârlılık oranlarıdır. İşletmeler kâr etmeyecekleri yatırımlara yönelmezler.

YİD projelerinde işletmeler, işletme faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirin yanı sıra fiktif olarak oluşan gelirlerle beraber kârlılık oranı bir hayli yükseltmekte ve işletmeler gerçek anlamda elde etmedikleri kârın vergisini ödemektedirler. Dolayısıyla yapılması gereken yasal düzenlemelerin yapılmaması veya eksik olarak yapılması sonucu YİD projeleri vergisel destekten mahrum bırakılmaktadırlar.

Yukarıda açıklanılmaya çalışıldığı üzere 4369 sayılı Kanun ile YİD kapsamında gerçekleştirilecek projelerin vergilendirilmesinde bazı değişiklikler yapılmış ise de yapılan bu değişiklikler yeterli değildir.

Özelleştirme çalışmalarının hızlandığı günümüzde YİD projelerinin vergilendirilmesine ilişkin yasal düzenlemelerinde tamamlanmasının yerinde olacağı görüşündeyiz.